

TROLDSMØR

MYKOLOGISK

Troldsmørsvampen, *Fuligo septica*, hører til slimsvampene og forekommer på råddent træ og skovbundens mos, den var forhen hyppig på fugtig garverbark i drivbede. Den danner uregelmæssige, flade, lysegule til rødlig, glinsende slimmasser med fløde- eller smøragtig konsistens, der stivner til en hvælvet kage med lysebrun bark indeholdende talrige mørke sporer.

Som *troldsmør* benævnes i folkelig synonymik også bævresvampen *Tremella mesenterica*, hvis brede og tykke, lyse- til orangegule, geléagtige, uregelmæssigt foldet-bugtede og -lappede frugtlegemer efter regn svulmer meget op, hvorefter de hurtigt svinder

Trollsmör. Foto: Börge Petterson.

ind og får en hornlignende konsistens, samt skumsvampen, *Mucilago spongiosa*, hvis håndstore, hvide, skumlignende slimmasser findes på våde enge, endvidere *Exidia recina* med i fugtigt vejr bløde, ravgule frugtlegemer og *Exidia glandulosa* med først askegrå, siden sorte, uregelmæssige frugtlegemer, og algen *Nostoc commune*, som på fugtige lokaliteter danner grønlig eller (oftest) brunlige, slimede og geléagtige masser, der efter regn bulner stærkt ud.

DIABOLSK HERKOMST

Den pludselige, uventede tilsynekomst og smørlignende farve og beskaffenhed gav anledning til megen folketro i forbindelse med trolde, hekse og andre diabolske væsener.

Svensksprogede Finland: trolde drev deres spil med kreaturerne og lavede *trollsmör* på fugtige steder i gammelt tømmer, det groede endda i selve stalden;

den luft, som er så fordærvet, at denne svamp kan udvikle sig, er vel nok til at indvirke skadeligt på både mælk og smør, det er derfor ønskeligt, at man forsøger at tilvejebringe mere ventilation og lys i stalden, så ville

*Bjäran diar kon (t.v.)
och spyr sedan upp
mjölken åt häxan och
djävulen (nedan).
Medeltida kalkmålning
i Söderby Karl kyrka i
Uppland. Foto: Börge
Pettersson.*

troldene helt sikkert flygte deres vej, bange for lyset som de er (1889); bjäran er et overnaturligt dyr, de gule slimklatter, *bjärasmör*, dets ekskrementer, opkastning eller spyt¹ er så giftigt, at berører man det vil man langsomt rådne væk.²

Norge: troldkatten stjæler fra naboerne mælk eller fløde til heksen og kan fylde sig så meget, at den på tilbagevejen må brække sig, klatterne ligger om sommeren i græsset og kaldes *trolkattsmør*, *-spy*, *-kling*, *-lort*, *trollkjerringsmør*, *trollsmør*, *tusselort*;³ de små gule kager på gamle stubbe er mælk, som flyvende hekse Sankthansnat har kastet op.⁴

Sverige: *trollsmör* nævnes 1683 i en retsag om troldom i Dalarne; mælkeharen stjæler mælk, ost og smør og undertiden så meget, at den efterlader det som opkastning eller ekskrementer på veje, i køkkenhaver og ved husene, det kaldes *trollsmör, puksår, -dilar, -lort* (puke = djævel, troldvæsen), på svensk-progede øer ved Estland og i sv. Kurland *trulskid, hexspott*.⁵

Estland: puuk er et menneske forvandlet til en hund, kat eller slange, der suger mælk af køerne og siden efterlader en stor bunke hvide, indvendig gule ekskrementer, den udsugede ko giver ikke mere smør.⁶

Danmark: før heksene Sankthansaften red til Bloksbjerg på en ovnrage, gned de den med heksesmør frembragt af en sort hanes kam (sml. nedenfor); de kærnedede smør i Troms kirke, om morgenen fandt man i græs eller toppen af havreneg deres hvidgule, tunge og uspiselige smør, som de tabte på hjemvejen, *det lignede stivnet kalvesuppe* og kunne bruges som modtrolddom, når man ikke fik smør af mælken, sml. nedenfor (Nostoc) (Jylland).⁷

Tyskland: under en hekseproces o. 1670 forklarede et vidne, at ved "sabbaten" på Bloksbjerg fylder heksene sig så meget, at de på hjemvejen må kaste noget af det djævelske måltid op, og dette gullige *hexenbutter* faldt navnlig ned i køkkenhaver.⁸

Holland: slimklatterne er smør, som heksen stjal fra andre folks kærner og tabte eller kastede op.⁹

England: *fairy-butter* laves om natten og spredes rundt omkring af alferne (fairies);¹⁰ en kone, som deltog i et fairy-selskab i Durham, opdagede siden, at en af gæsterne solgte fairy-butter på torvet, hvad vedkommende dog energisk benægtede.¹¹

SKADEVIRKNINGER

Det var en almindelig tro og nævnes allerede i "Heksehammeren" (*Malleus maleficarum*) 1487, at troldkvinder kan malke andre folks køer f.eks. gennem et knivskaft og med djævelens hjælp få smør af en tom kærne. Hekse tilegnede sig kælvekøernes råmælk og kærnedede heraf *trollsmörja*, der blev anbragt, hvor husdyr fædedes, når de trådte på det blev de forheksede (Sverige),¹² omvendt hed det i Norge (Valdres), at kom der *trollkattspy* (skumsvamp) i foderet fik man godt held med sine kreaturer.¹³

Når det regner i solskin kærner heksene eller troldene smør (Ukraine, Polen, Slovakiet, Østtyskland, Sverige, Estland, Irland), så opstår svampene (Rusland, Litauen, Estland, Finland, Italien, Tyrkiet).¹⁴

Den "smørhare" (smørbåra), som hekse sendte til gårdene for at malkekøerne eller stjæle smør, var lavet af et kosteskaft og tre harvetænder eller strikkepinde og et strømpe-skaft; hvor den på hjemvejen havde tabt noget af tyvegodsset, fandt man det slimede *bårasmorr, sådant smør så ud som andet smør, men gjorde man et kors deri, kom der blod i korset* (Bornholm).¹⁵ Vil man undersøge, om en klat smør fundet i stalden er ægte smør, skal man stikke i det, kommer der blod ud og ikke saltlage er det troldsmør, det samme sker hvis man pisker det med hvid- eller korstorn; skærer nogen person deri med en kniv af ångerstål (stumper der gik af kniv o.a. redskab, så det blev ubrugeligt) eller med et sværd, som dræbte i krig, og der kommer blod på, stammer smørret fra mælk hentet af en troldhare (Sverige, Norge).¹⁶ Visse tyske landsbyers smør var berygtet som *hexenbutter*, stak man en kniv med tre korstegn ind i smørret, forvandlede det til kogødning (Pommern, Sachsen).¹⁷

Heksene fo'r påskelørdag til Blåkulla; en heks' mand smurte påskeaften intetanende

Fjällbetessmör tvättas med vatten på en fåbod i Härjedalen i Sverige. Foto: Håkan Tunón.

sin vogn med *trollsmör*, og vognen kørte uden heste tværs over maker og gærder (Sverige).¹⁸

Trolldsmør var af hekse lagt i huset for at hindre, at man fik smør af fløden.¹⁹ Man fandt noget smørtilignende i et hul i en stolpe, og det blev større for hver dag. En heksemester havde sat det dér for at køerne skulle æde det og dø (Jylland).²⁰ En mand fandt på engen nogle gule klumper og beskyldte en gammel kone for at have sendt sine troldkatte derhen i den hensigt at skade ham (Valdres).²¹ Sad der en *trollklusse* 'trolldspytlat' på staldvæggen ville der snart ske en ulykke; fik kreaturer fat i det blev de fordærvede; *der kunne ligge trollkattsmør på træværk, når folk kom op om morgenen, og man var ræd for at lade køerne gå, så de fik det i sig, det ødelagde mælken i yveret* (Norge).²² Man måtte ikke berøre endsiøge ødelægge *mårådsritn* 'troldeekskrementer', så gik det husdyrene ilde (Dalarne).²³ Kommer der *hexenbutter* på træ i stalden er kvæget forhekset, giver mælken ikke smør og man finder denne svamp på brøndtræet, er mælken blevet forhekset, derfor

kaldes den *hexenbutter* (Oldenburg).²⁴ Franske bønder overvåger nøje, at kvæg på marken ikke æder svampe, de menes anbragt af troldfolk, som vil stjæle smørret (Bas-Maine, Illé-et-Vilaine).²⁵

MODMAGI

Sv. Finland: viser der sig *maraskit, mardynja* 'marens ekskrementer' på møddingen eller vægge, kan det overnaturlige væsen ikke være langt borte og har været der for at pådrage én uheld; kommer den geléagtige masse til syne i stalde brændes den under samtidig piskning med rønnekviste (modvirker trolddom), tre eller ni slags ris, som derefter brændes.²⁶ En kone piskede med et birkeris på et hjørne af dagligstuen. "Hvad har den krog gjort?" spurgte en forbikommende kone, førstnævnte svarede lidt forlegent, at der var *trollsmör* på den og der ville ske en ulykke, hvis den ikke blev pisket væk, thi *trolldsmør er sådan noget gult djævelskab, der af og til kommer på væggene, og det er bare ondskabsfulde menneskers kunster*.²⁷ Svampen lægges i hult stykke træ og brændes, eller den koges i salt, tjære, svovl etc. (1827).²⁸

Sverige: hvis trolldsmørsvampen kastes i et bål af ni slags træ eller koges i et fingerbøl, kommer den skyldige heks frem; man tror, at skades svampen lider trolden også, i afsides egne er det ikke ualmindeligt at kaste trolldsmør på ilden og slå eller piske omkring flammerne (1845);²⁹ den kløves med en kniv, holdes udspilet i venstre hånd og der hældes menneskeskarn deri, hos den skyldige heks får mælken da denne smag;³⁰ skæres et kors i den, er kreaturerne beskyttet mod puken, som efterlod svampen.³¹

Norge: på gamle trævægge kan i løbet af ganske kort tid vokse en *trollkongkresa* frem, og i et sådant hus risikerer alt at blive

forhekset, derfor skal den straks brændes på ild af syv eller 9 slags træ, og heksen vil røbe sig.³² Heksens kat lavede *trollkattspy*, det lagde hun for andre folks kreaturer så de blev syge, og imens stjal hun deres mælk, kogte man det måtte hun dø hvis hun kom til at lugte dampen. Man skulle lægge noget at troldsmørret i en bøssepibe og gøre den rødglødende, så viste troldkvinden sig som et frygteligt uhyre, og brændte man hende på panden var hun løst fra trolddommen;³³ *en morgen var hele marken dækket med trollkattspy*, det skulle brændes under en korngrøde hos en kone, der aldrig fik smør af mælken.³⁴

Danmark: *Om nogen Satans lemmer har slaget troldsmør på dine dørstolper eller vægge skal man lægge det i en hareskindspose og slå den med en økse i djævelens navn, men slår du med æggen, så mister de livet* (jysk cyprianus 1771).³⁵ Der groede troldsmør på møddingen, og tjenestepigen fik besked om at brænde det i en hidtil ubrugt potte, så ville heksen vise sig. Der kom også en kone og spurgte efter et lam, troldsmørret forsvandt og blev ikke set mere. Nogle mente, der skulle fyres med ni slags kviste under potten (Læsø).³⁶ I Skørping blev en hekse, der arbejdede i mosen, slemt forbrændt da man brændte noget heksefedt fundet i et hus, hvis kvæg hun havde forgjort.³⁷ En heksepige forelskede sig i en karl og fik troldsmør til at komme frem allevegne hos ham. Klog mand rådede ham til at strø salt på "smørret", så kunne han uden skade samle det og bære det hen til ham. Manden stak en kniv med korstegn i det, og der flød blod ud – samtidig fik heksen et sår i låret og blev halt.³⁸ På en herregård i Vester Hanherred gav den forheksede fløde ikke smør. Husholdersken fik en karl til at smøre en vogn med troldsmør, den første han mødte under kørselen ville være den skyldige. Præsten hørte derom, og begge blev 1735 dømt til offentlig skrifte.³⁹ Det bedste middel var at skide på troldsmørret, *men det var jo ikke altid så nemt at komme til det* (Læsø).⁴⁰

Tyskland: *hexenbutter* skal bruges som vognsmørelse, thi så længe noget af det ligger i hjulnavet føler heksen stor smerte (Böhmen, Mähren).⁴¹

NOSTOC COMMUNE

En lang række folkelige synonymer viser, at fremkomsten af algen dels blev tilskrevet diabolske kræfter, dels forklaret med, at den skinrende masse faldt fra himlen når en stjerne "skød" eller under tordenvejr.

Finland: *pilvi* 'sky' 1759ff., *ukonpilvi*,⁴² tordenguden Ukko lader stumper af skyen falde til jorden; lagt i en flaske blev det brugt til at slukke ildebrand med, og blandet i byg- eller rugmel gav det *pilvikakkara* 'skykage', når man gik omkring på en afbrændt plads holdt man det under armen, det kunne også modvirke malaria.⁴³

Estland: *pilvetükk*, *-täkio*, *-pala* 'sky-stump', *täkikesed* 'små klumper' skal graves ned, thi hund eller menneske, som spiser det, får hundegalskab;⁴⁴ skystumperne falder især ned, når slanger kryber op på gærdestaver, og derfor løsner man noget af barken, så de ikke kan komme derop.⁴⁵

Sverige: *trollspy*, *skyfall* 1755ff.,⁴⁶ *näckspy* (nøkke, åmand).⁴⁷

Norge: *trollspy*, *trollkattspy*, *draugspy* 'havtroldopbræk', *trollkjerringsmør*, *skyfald* 1762ff, *nedfaldssky* 1786ff.;⁴⁸ under stærkt regnvejr falder der stykker af skyen ned og bliver til *trollspy*, at finde det betyder ulykke.⁴⁹

Island: *tunkrepja* 'sneregn', *skyfall* 1783ff., *skyablom*, *himinblom* 'himmelblomst' 1830.

Danmark: *troldsmør* 1767ff., *troldspyt*, *skyfald* 1793ff., *stjernesked*,⁵⁰ *der er noget, de kalder stjernesked, som falder i marken, hvor det kan træffe, især i høstens tid, og det er med det som med lynild, at det trækker efter de højeste toppe, derfor træffer man det tit i toppen af havrenegene*

(1883), sml. ovenfor.⁵¹ Det var i Østjylland o. 1860 den almindelige opfattelse, at de hvide, geléagtige klatter (i virkeligheden ilderens ekskrementer), som man om efteråret ofte fandt i engene, var stjerneskud eller nedfaldne stjerner.⁵²

Tyskland: *hexenkäse*, *-dreck*, *-gespei*, *teufeldreck* alle Kreis Mies (nu Tjekkoslovakiet), *drachengespei*, *-scheiss* Egerland, *sterngeschütz* 1500-t., *sternschnuppe* 'stjerneskud' 1721ff., *sternschuss* 1860ff. o.lign. Man skulle brænde det og således hindre diaboliske væsener i at stjæle eller skade mælken, blev det kastet i ild fik heksen brandsår.⁵³

Frankrig: *beurre magique* 'heksesmør', *salive de chien* 'hundespyt', *salive de coucou* 'gøgespyt', *crachats de lune* 'månens spyt-klatter', *merde d'atoile* stjerneekskrement', *fille du ciel* 'sky-, himmelpige';⁵⁴ kommer frem på fugtige steder når det er nymåne.⁵⁵

England 1658ff.: *fallen stars*, *spittle of the stars*, *starshot* etc.; *will-of-the-wisp* (natligt spøgelse).⁵⁶

Slægtsnavnet *Nostoc* blev dannet af Paracelsus som en alkymistisk benævnelse for en slags ild og bruges botanisk første gang 1727 til *Tremella*.⁵⁷

NAVNE

Finsk: *pilvi*, *ukunpilvi*, *paranvoi* 'tudsespyt'
estnisk: *pilvatükk*, *-täkio*, *-pala*, *täkikese*
lettisk: 'heksesmør', -mælk, -opkastning, -ekskrementer⁵⁸

svensk: *trollsmör*(ja), *-spy*, *trudskid*, *häxspott*, *puk(e)lort*, *-dilar*, *-sår*, *-sit*, *-rosa*, *maruskit*, *mårådsritin*, *mardynja*, *näckspy*, *bäre-*, *bjärasmör*, *-spilling*, *-skåne*, *???smör*, *nissesmör*, *skyfald*

norsk: *trollsmør*, *trollkjerringsmør*, *-spot*, *-grøt* (slimsvampen rødært, *Lycogala epidendron*), *trollkonesputt*, *trollklusse*,

Mjølken skummas med handen på Pipareval-len i Järvsö, Hälsingland, 1937. Foto: Loqvist/Hälsinglandsmuseum.

trollkongeresa, *trollkattspy*, *-kling*, *-lort*, *-smør*, *trollkling*, *smørkattlort*, *huldrespy*, *draugspy*, *tusselort*, *-ruke*, *skyfald*, *nedfaldssky*

islandsk: *filberasmjör* (filberi 'mælkhare'), *fiberaspya*, *tunkrepja*, *skyfall*, *skyablom*, *himinblom*

dansk: *troldsmør*, *-svamp*, *heksesmør*, *-fedt*, *bårasmør* (Bornholm), *troldspyt*, *skyfald*, *stjerneskud*

tysk: *hexenbutter*, *-schmalz*, *-käse*, *-dreck*, *-gespei*, *teufeldreck*, *drachengespei*, *-schiess*, *zauberbutter*, *trolbödda*, *sterngeschütz*, *-schnuppe*, *-schuss*

hollandsk: *heksenboter*, *duveltjesboter* (til *Coprinus*)

fransk: *beurre magique, salive de chien, salive de coucou, crachats de la lune, merde d'étoile, fille du ciel*

engelsk: *fairy-butter, witches' butter, menyn tylna teg 'alfesmør', fallen stars, spittle of the stars, starshot, will-of-the-wisp.*

KILDER OG NOTER

- 1 Allardt, Anders, 1889, *Nyländska folkseder och bruk, vidskepelse ...*, Helsingfors; *Finlands svenska folkdiktning VII. Folketro och trolldom 1. Övernaturliga väsen*, 1919, Helsingfors, s. 448f.
- 2 Heurgren, Paul, 1925, *Husdjuren i nordisk folketro*, Örebro, s. 409f (Mimito).
- 3 Storaker, Johan Theodor, 1928, *Naturriggerne i den norske folketro*, Oslo, s. 146; Bang, Anton Christian, 1901–02, *Norske hexeformularer og magiske opskrifter*, Kristiania, s. 344 (Nortland o. 1880); Mo, Ragnvald, 1936, *Dagar og år*, Oslo, s. 149.
- 4 Nergaard, Sigurd, 1925, *Hulder og trolleskap*, Oslo, s. 209.
- 5 Hyltén-Cavallius, G. O., 1864, *Wärend och Wirdarne 1*, Stockholm, s. 115, 233, 225, 440; 2, 1868, tillæg til § 26; Kröningssvärd, C. G., 1845, *Blåkulla-färderne*, Stockholm, ifg. Heurgren [note 2], s. 217.
- 6 Loorits, Oskar, 1949, *Grundzüge des estnischen Volksglaubens 1*, Uppsala, s. 295f., siges også om cikadespyt.
- 7 Tang Kristensen, E., 1883, *Jydske Folkeminder 6*, København, s. 213, 293; sm. Forf., 1899, *Danske Sagn 6*, Aarhus, s. 89f., 155, 243 og 6.2, 1901, s. 88; Feilberg, H. F., 1904–1908, *Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål 3*, København, s. 855.
- 8 Horst, G. C., 1820, *Zauberbibliothek 1*, Mainz, s. 212f.; iflg. en hekseproces i Logrono 1610 voker svampe op, hvor hekse holdt sabbat: Teirlinck, Is., 1927, *Flora diabolica*, Antwerpen, s. 85; sm. Forf., 1926, *Flora magica*, Antwerpen, s. 36–38.
- 9 Teirlinck, *magica* [note 8], s. 36f.
- 10 Brand, J., 1777, *Popular Antiquities*, London, s. 119; Friend, Hilderic, 1884, *Flowers and flower lore 1*, London, s. 19; en substans dybt i kalkstenshuler kaldes wallisisk meyn tylna teg 'alfesmør': Brand l.c., s. 339.
- 11 Thiselton-Dyer, T. F., 1889, *The folk-lore of plants*, London, s. 87.
- 12 Heurgren [note 2] s. 33.
- 13 *Tidsskr. f. Valdres historielag 4*, 1940, s. 175; Høeg, Ove Arbo, 1974, *Planter og tradisjon*, Oslo, s. 113f.
- 14 Kuusi, Matti, ÅR, i *Folklore Fellow Communications* nr. 171, Helsingfors, s. 155–59, 213f. (litt. henvisn.).
- 15 Dansk Folkemindesamling 1906/23: 682; Tang Kristensen, *Danske* [note 7] 6.2, s. 190; Bøggild, Hansaage, 1976, *Bornholmernes urtebog*, Hørsholm, upag., sml. Boers, Kristen, 1939, *Dansk veterinær Folkemedicin*, Horsens, s. 238–41.
- 16 *Am Urquell 3*, 1892, s. if.; Arill, D., Celander, H. et al., 1923, *Västsvensk fornro och folksed*, Göteborg, s. 225; Heurgren [note 2], s. 227; Storaker, Joh. Th., 1921, *Tiden i den norske folketro*, Kristiania, s. 34; Hyltén-Cavallius [note 5] 2, ÅR, tillæg til § 79; Røstad, Anton, 1931, *Frå gamaltid*, Oslo, s. 52; Hermundstad, Knut, 1936, *Gamle tids talar*, Oslo, s. 164; Flatin, Kjetil A., 1930, *Tusser og trolldom*, Oslo, s. 126; Landstad, M. B., 1926, *Mytiske sagn fra Telemarken*, Oslo, s. 149, sml. Mauland, Torkell, 1931, *Folkeminne fraa Rogaland 2*, Oslo, s. 29.
- 17 Knoop, Otto, 1885, *Volkssagen, Erzählungen ... aus d. östl. Hinterpommern*, Posen, s. 131; Meiche, Alfr., 1903, *Sagenbuch d. Königreichs Sachsen*, Leipzig, s. 404 (1600-t.).
- 18 Arill [note 16], s. 21.
- 19 Kamp, J., 1943, *Dansk Folketro*, Odense, s. 175 (østjysk cyprianus).
- 20 Tang Kristensen, *Danske* [note 7] 6.2, s. 90.
- 21 Høeg [note 13].
- 22 Storaker [note 3], s. 67; sm. Forf., 1923, *Rummet i den norske folketro*, Kristiania, s. 107f.; Røstad [note 16], s. 26; Strompdal, Knut, 1938, *Gamalt frå Helgeland 2*, Oslo, s. 98.

- 23 Heurgren [note 2], s. 199.
- 24 Strackerjan, Ludw., 1909, *Aberglaube und Sagen aus d. Herzogtum Oldenburg* I, Oldenburg, s. 420, jfr. Wuttke, Adolf, 1900, *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart* 3, Berlin, s. 97.
- 25 Sébillot, Paul, 1906, *Le folk-lore de France* 3, Paris, s. 482 (litt.henviisn.), sml. s. 491.
- 26 *Finlands* [note 2], s. 448f., 497; *Finlands* [note 2] VII. *Folketro och trolldom* 5. *Magisk folkmedicin*, 1927, s. 624, 754.
- 27 Allandt [note 1], s. 137.
- 28 Heurgren [note 2], s. 226f.
- 29 Runa 5, 1845, s. 82.
- 30 Heurgren [note 2], s. 226f.; Feilberg [note 7], s. 855 (litt.henviisn.).
- 31 *Festskrift til H. F. Feilberg*, 1911, København, s. 737.
- 32 Storaker [note 3], s. 67; sm. Forf., 1924, *Elementerne i den norske folketro*, Kristiania, s. 92; Strompdal [note 22] 1, 1929, s. 122.
- 33 Høeg [note 13]; Bang [note 3], s. 343f.
- 34 Strompdal [note 22] 3, 1939, s. 55.
- 35 Kamp, J., 1877, *Danske Folkeminder, Æventyr ...*, Odense, s. 175, sml. Boers [note 15].
- 36 Grüner Nielsen, H., 1924, *Læsøfolk i gamle Dage*, København, s. 221.
- 37 Tang Kristensen, *Danske* [note 7] 6.2, s. 90.
- 38 Tang Kristensen, *Jydske* [note 7] 8, 1886, s. 264f.
- 39 Tang Kristensen, *Danske* [note 7] 4, 1880, s. 213f., sml. Heurgren [note 2], s. 226f.; *Hist. årb. f. Thisted amt*, 1932, s. 227f.
- 40 Espegaard, Arne, 1980, *Liv og sprog på svundne tiders Læsø* 2, Esbjerg, s. 318.
- 41 Grohmann, J. V., 1864, *Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren* I, Prag, s. 23.
- 42 Suhonen, Pentti, 1936, *Suomalaiset kasvinnimet*, Helsingfors, s. 374.
- 43 Rantasalo, A. V., 1919, *Der Ackerbau* I, Helsingfors, s. 38f.
- 44 Wiedemann, F. J., 1876, *Aus dem innern u. äusseren Leben der Ehsten* I, St. Petersburg, s. 482; Loorits [note 6], s. 437.
- 45 Hurt, J., 1900, *Über estnische Himmelskunde*, St. Petersburg, s. 8f.
- 46 Jenssen-Tusch, H., 1867–71, *Nordiske Plantenavne*, København, s. 244, 345.
- 47 *Botaniska notiser*, 1896, s. 7.
- 48 Jenssen-Tusch [note 46]; Reichborn-Kjennerud, I., 1928, *Vår gamle trolldomsmedisin* 1, Oslo, s. 48.
- 49 Høeg [note 13], s. 138 (Vågsøy).
- 50 Jenssen-Tusch [note 45]; Kamp [note 35].
- 51 Tang Kristensen, *Jydske* [note 7] 6, 1883, s. 293f.
- 52 *Østjysk Hjemstavn* 22, 1957, s. 115.
- 53 Marzell, Heinr., 1977, *Wörterbuch der deutschen Pflanzennamen* 3, Leipzig, s. 336f.
- 54 Rolland, E., 1914, *Flore populaire* II, Paris, s. 194.
- 55 Naillet, Germaine, 1956, *Les végétaux dans le folklore et les coutume de mai*, ORT, s. 24.
- 56 Britten, J. & Holland, Rob., 1886, *A dictionary of English plant-names*, London, s. 173, 348, 451f.; Prior, R. C. A., 1879, *On the popular names of British plants*, London, s. 75, 253.
- 57 Marzell [note 53], s. 335.
- 58 *Historische Studien aus dem Pharmakologischen Institute d. Universität Dorpat* 4, 1894, s. 174, sm. s. 274.